

MURÁDIN JENŐ
GYERGYÓ MŰVÉSZETI TOPOGRÁFIÁJA

REGIÓ ART KIADÓ
GYŐR
2003

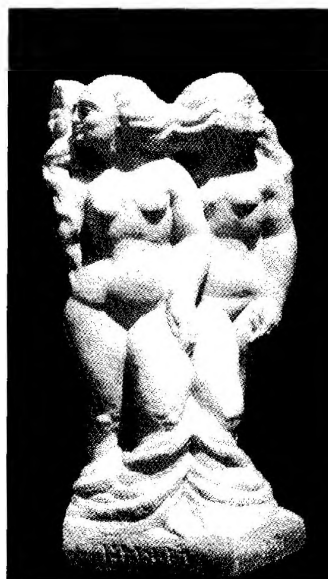
„Gyergyónak szép tere”

Marosfőnél, a Gréccs-tetőről látszik be mélyen a Gyergyói-medence, a hegyekkel koszorúzott fennsík falvainak déli láncolata. Természetes határ ez Csík és Gyergyó között: a Maros és Olt forrásvidéke. A két folyó – ott még igencsak kis patak – egymásnak hátat vetve tart északnak és délnek. (Allegorikus példázata is előttünk áll sorsszerű kettéválásuknak, Szervátiusz Jenő *Maros és Olt* című szobrán.) Innen ragadja meg a lenyűgöző látványt Orbán Balázs, a Székelyföld leírója is, megbűvölve Gyergyónak „szép terétől”. Ő az, aki metafórát az antik világ példatárából keres reá, amennyiben a haza e legmagasabb fennsíkját „a Székelyföld Árkádiájának” nevezi.¹ Mert valóban, Gyergyó nem csak a Kárpát-medence egyik keleti *havasközi tája*, hanem Európának természeti szépségével, adottságával kiemelt értékű *kisrégiója*.

A Gyergyói-medence a Keleti-Kárpátok oldalába tagozódva mindössze 2000 négyzetkilométernyi terület. Egységes, zárt vidék, melynek természeti viszonyai mindmáig alapvetően meghatározzák lakóinak életvitelét. A fennsíkot majd minden oldalról erdő borította hegyek, olykor magas csúcsok és hegyláncok keretezik. Keleten a Gyergyói-havasok, a Békás- és Tölgyesi-szorosokkal, nyugaton a Görgényi- és Kelemen-havasok zárják le sík terét, megkoszorúzva végül az éles szerpentineken megközelíthető Borszékfürdővel.

A medencét véges-végig a Maros öntözi, melybe 22 patak ömlik, köztük a vidék központján, Gyergyószentmiklóson áthaladó Békény. Ezek a hegyi patakok duzzasztják föl annyira a Marost, hogy pár kilométerre a forrástól, Gyergyóalfalunál már tutajokat ereszthettek reá.

Maros és Olt – Szervátiusz Jenő szobra,
1941. (Szervátiusz Múzeum, Kolozsvár)

A népes gyergyói falvak többsége a sík lapályon alakult ki és gyarapodott, fejlődött. Lélekszámuk, talán az erdővel folytatott állandó harcban, a terület szűkössége miatt messze meghaladja az erdélyi falvak átlagát. E községek hosszan a Maros és a beleömlő patakok mentén helyezkednek el, kezdetekben a csíki településekre is jellemző *tízesekre* tagoltan. Délről észak fele haladva így sorjáznak a jelentősebb helységek: *Vasláb*, *Tekerőpatak*, közöttük balra *Gyergyóújfalu* és *Csomafalva*, a Békény tengelyén *Gyergyószentmiklós* és *Gyergyóalfalu*. Ettől északra *Szárhegy*, *Ditró* és *Gyergyóremete* a nagyközségek.

Kőkereszt a gyergyószentmiklósi örmény katolikus templom cintermében

Az erdélyi katolikusság bástyája ez a vidék; a gyergyói székelység megmaradt vagy viszontagságos hitküzdelmek után visszatért az anyaszentegyházba. Román őslakosság (eredetileg többségben görög katolikusok) Vaslábbon van, illetve a távoli hegyvidék két jelentősebb településén Tölgyesen, Békáson és azok vonzásterében él.

A Gyergyói-medence falvainak népességi statisztikáira az jellemző, hogy a legutóbbi időkig alig volt különbség a sokáig *községi szinten* maradt Gyergyószentmiklós és a nagy falvak öt-hétezres lélekszáma között. Ditró és Szárhegy vetekedett is a vidék adminisztratív köz-

pontjával. Előbbinek 1913-ban fölépült temploma, monumentális méreteivel az egész Székelyföldön egyedülálló. Ditró és Szárhegy előnyös helyzetét döntően kedvező gazdasági helyzetük határozta meg. A nagy jövedelmet hozó Borszék, ásványvízforrásaival és fürdőtelepével együtt e két falu közbirtokosságának osztatlan tulajdona volt.

Borszék és délkeletre fekvő ellenpontja, a Gyilkos-tó és Békás-szoros e kistrégió rendkívüli gazdasági-turisztikai potenciálja, de művészeti vonatkozásokban is páratlan értéke. Már a 19. század elejétől úgy tartották számon Borszéket, mint a kárpáti tájak egyik legszebb és leglátogatottabb fürdőtelepét. Főidényben az oda látogató idegen már alig-alig kapott szállást. A festő és fotográfus Szathmári Pap Károly pályarajzából tudjuk, milyen sokan keresték föl a Kárpátokon túli vidékekről, román bojárok is. Előpatak után a fürdőzőknek az erősítő utókúrát jelentette Borszék. A település lábánál, Alsó-Borszéken az ásványvíz szállítására üveghuta létesült, (1804–1917 között működött) míg a Kreánga szerpentinjei felett a fürdőhely villái, szálláshelyei és a díszes borvízkutak sorakoztak. A fürdőhely közelében Erdély legmagasabban fekvő települése, az 1053 méter magasan fekvő Bélbor vonzotta látogatóit, nagyszerű táji környezetével és borvízforrásaival.

A Gyilkos-tó és környéke más jellegű természeti csoda. A 983 méter magasan fekvő, csizma alakban kettéágazó 900, illetve 435 m hosszú hegyi tó a természet új keletű képződménye. Mint sokan leírták, 1837-ben a hegyoldalról lezúduló sziklák betemették a rohanó patakot, s a völgy megtelt vízzel, máig megőrizve a fenyőóriások kiálló csonka törzseit. Ez a velencei gondolakikötőkre emlékeztető kép számos idelátogató festőnek, rajzolóknak kínált témát. A patak a sziklagát fölött a Békás-szorosban csörgedezett tovább a moldvai tájak felé.

Malom a Békényen – Vákár Tibor rajza, 1974

Gyergyószentmiklóstól mintegy négy óra járásnyira a tó és hegyszoros együttese, lehatárolva a Gyilkos-havas fenyveseivel és a Kis-Cohárd vöröses színű roppant sziklatömbjével, olyannyira festői látvány, amelyen kevés akad az egész kárpáti térségben.

Hegyvidék és patakok öntözte *síkság* látványát kínálja a gyergyói táj. S mindezek mellett a népelet olyan patriarchális örökségét, mely máig nem enyészett el teljesen. A gyergyói ember éppen nagy elszigeteltségében őrizte meg néprajzi és népművészeti értékeit.

A hideg, sovány, gyakran köves földön gazdálkodva a falvak népe a havasi környezet minden lehetőségét megragadta megélhetésének biztosítására. Az erdőkitermelés, a tutajozás a Maroson és a Kis-Besztercén (a vasút megjelenése előtt) éppúgy hozzátartozott létformájához, mint a borvízszállítás, vízimolnárság, deszkametszés és zsendelykészítés, s a havasi legelőkön az állattartás. A falvak házai kevés kivétellel fából készültek, s fedelüket magasra, meredekre emelték, hogy a hó lecsússzék róla, s be ne szakítsa. A tavasz itt májusnál előbb nem kezdődik, és e vidék ráadásul – 5 °C fok körüli átlaghőmérséklettel – Európa egyik *hidegpólusa*.² „Gyergyóban kilenc hónapig hideg van és három hónapig nincs meleg!” – tartja a székely humor. E nép természeti gazdálkodását, mindennapi létküzdelmét történelmének írott forrásai is híven őrzik. „Ezen szegény Gyergyószék sovány, terméketlen – olvassuk egy 1741-ben kelt dokumentumban –, és sok hidegek miatt semminemű gabonájuk soha jó nem terem, és mi borral, búzával, gyümölcssel, szekerességgel soha sem kereskedünk, város nincs közel olyan, ahonnan valami hasznot vehetnénk egyébből, hanem az egy tutajozás amiből hasznot vehetünk az Ő felsége adójának és portiójának megfizetésére, sőt magunk táplálására is abból, amit kapunk.”³

Mindemellett e hideg, nehéz földű, de szépségében fenséges táj lakóinak helyben maradását, mindenkori magárahagyatottságuk éppúgy nem rendítette meg, mint történelmük mostoha fordulatai.